

МЦПД

Міжнародний
Центр
Перспективних
Досліджень

01001, Україна, м. Київ, вул. Інститутська, 14, офіс 10
Тел. (044) 279-88-23 | office@icps.kiev.ua | www.icps.com.ua

Inside Ukraine

**2 березня 2016 року
Спеціальний випуск
Випуск 55**

Зміст

Торговельна війна Росії проти України: хто переможе?	1
KEY POINTS	1
ЕКОНОМІЧНИЙ БЛОК	5
Економічні наслідки	6
Сценарії розвитку торгової війни.....	8
Альтернативні рішення для України	8
ВІДМОВА ВІД ЕНЕРГОРЕСУРСІВ РФ: НАСКІЛЬКИ ЦЕ Є РЕАЛЬНІСТЮ	9
ВИКОРИСТАННЯ МЕХАНІЗМІВ СОТ	14

Торговельна війна Росії проти України: хто переможе?

KEY POINTS:

- ✓ Використання Росією торговельно-економічного тиску як методу гібридної війни проти України стало одним із негативних чинників розвитку української економіки протягом останніх років.
- ✓ Останні дії сторін щодо обмеження експорту не здійснили істотного впливу на торгівлю між двома країнами, обсяги якої і так різко скоротилися із загальним падінням російсько-українського товарообігу з 50,6 млрд. дол. США в 2011 році до 16 млрд. дол. США у 2015 році.
- ✓ Сьогодні економіка України менше залежить від експорту в Росію, ніж це було кілька років тому: якщо «три роки тому частка Росії в зовнішньоторговельному обороті України складала 35%, то сьогодні це всього лиш 12%»¹.
- ✓ Не зважаючи на зусилля Кремля, майже повний розрив економічних зв'язків з Росією не лише не ізолював Україну від інших членів СНД (у першу чергу - партнерів РФ по Євразійському Економічному Союзу), а й сприяв поглибленню двосторонньої кооперації з ними. Був також збільшений експорт в Іспанію, Італію, Велику Британію та інші країни Європейського Союзу за рахунок продажів зерна, металу і курячого м'яса.
- ✓ Росія своїми агресивними діями, зокрема у торговельній сфері, примусила українських виробників шукати нові ринки збуту, вживати заходів щодо оновлення виробництва та його адаптації до сучасних вимог.
- ✓ Спроби Москви використовувати енергетичну зброю у якості інструментарію гібридної війни примусили українській

¹ Арсеній Яценюк. 10 хвилин із Прем'єр-міністром. 13 грудня 2015 року.

уряд шукати нових постачальників та активізувати використання механізмів реверсу газу заради забезпечення енергетичної незалежності країни.

- ✓ Істотна зміна українсько-російських договірних відносин в енергетичній сфері залишається гострою потребою для налагодження взаємовигідного співробітництва на конкурентних засадах.
- ✓ У 2016 році негативна тенденція товарообігу з РФ посилиться через збереження конфронтації між двома країнами, однак повного розриву торговельно-економічних зв'язків не відбудеться.
- ✓ Найбільшою проблемою, яка негативно позначається на усьому спектрі питань внутрішньої та зовнішньої політики України, є відсутність в українському уряді чіткої стратегії розвитку відносин з Російською Федерацією.

Від часу відновлення незалежності України на початку 90-х років минулого століття Російська Федерація активно використовує торговельно-економічні важелі по відношенню до нашої держави заради досягнення своїх зовнішньополітичних цілей.

Керівництво Росії ніколи не погоджувалося зі статусом України як незалежної держави, і завжди прагнуло утримати її у своїй сфері впливу з тим, щоб мати право вето на ключові рішення Києва, зокрема, у питаннях європейської та євроатлантичної інтеграції, стратегічного курсу на набуття членства в ЄС та НАТО.

Кремль не приховує свої наміри щодо відтворення наддержавного об'єднання країн колишнього Радянського Союзу на чолі з Росією, розуміючи, що Україна є наріжним каменем у цьому проєкті.

Фактично весь сучасний період двосторонніх українсько-російських відносин є періодом перманентної торговельно-економічної війни.

Ця війна, зокрема у газовій сфері, суттєво активізувалася після Помаранчевої революції 2004 року та була надзвичайно загострена у 2008 році на тлі Бухарестського саміту НАТО, де Президент РФ В.Путін фактично вперше публічно висловив сумнів у можливості існування України як незалежної держави.

Революція гідності 2013-2014 років та прихід до влади в Україні проєвропейських сил були використані Кремлем як привід для подальшого роздмухування торговельно-економічної війни проти нашої держави.

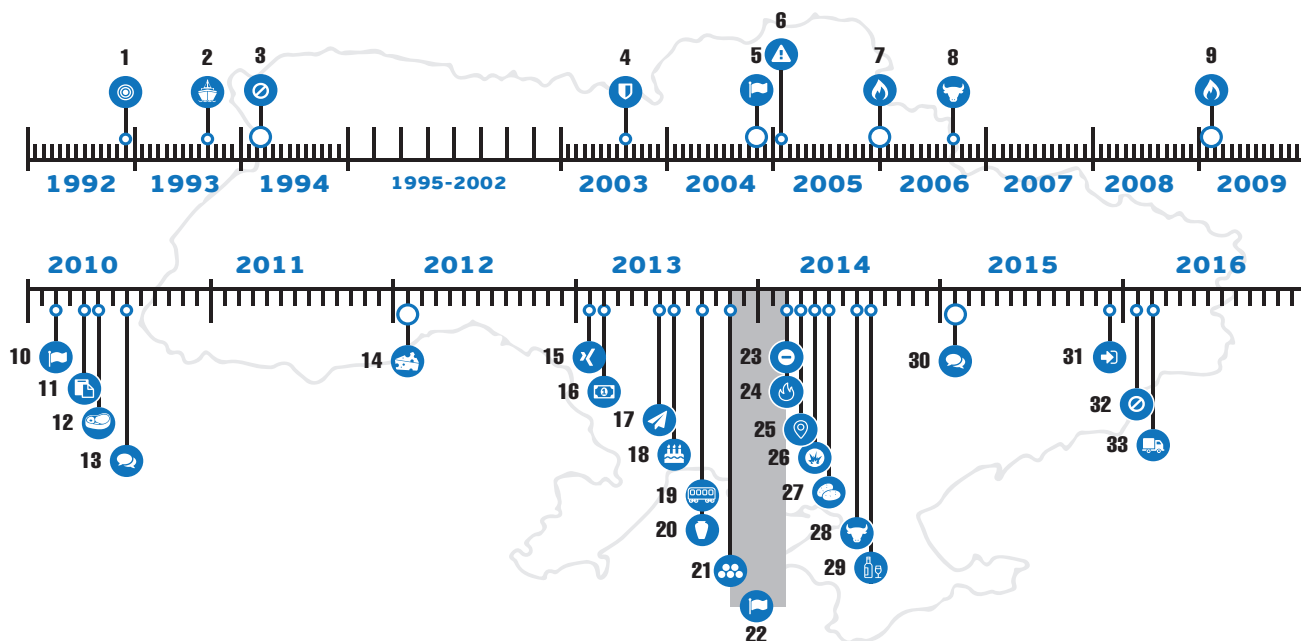
Збройна агресія Росії проти України, анексія Криму та конфлікт на Донбасі стали «логічним» завершенням політики російської влади щодо України на сучасному етапі.

Не здолавши Україну у відкритому збройному конфлікті на Донбасі, Кремль активізував використання торговельно-економічних важелів у якості зброї гібридної війни, намагаючись спровокувати невдоволення населення та дестабілізувати політичну ситуацію всередині країни.

Наразі формальним приводом для цього стала **Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом**, економічна частина якої у повному обсязі вступила у силу **1 січня 2016 року**.

Росія відреагувала санкціями щодо українського експорту: 16 грудня 2015 року Президент РФ В.Путін підписав Указ про припинення з 1 січня 2016 року Російською

Російський тиск на Україну: ключові події

1	Грудень 1992 –	Початок тиску Росії на Україну з метою повернення газових боргів.
2	Вересень 1993 –	Київ віддає РФ частину своїх військових кораблів в обмін на погашення газового боргу в 800 млн. доларів.
3	Березень-квітень 1994 –	Газпром припиняє постачання газу в Україну через борги великих промислових підприємств.
4	Вересень 2003 –	Конфлікт щодо статусу острова Тузла в Азовському морі.
5	Листопад 2004- грудень 2005 –	Помаранчева революція. Зміна політичного курсу.
6	Січень 2005 –	Митні обмеження щодо імпорту сталевих труб.
7	Грудень 2005 – січень 2006 –	1 газова війна.
8	Вересень 2006 –	Ембарго на імпорт української молочної продукції.
9	Січень-лютий 2009 –	2 газова війна.
10	Лютий 2010 –	Перемога Віктора Януковича на президентських виборах. Зміна політичного курсу.
11	Квітень 2010 –	Підписання Харківської угоди. Російська база ЧФ залишається в Севастополі до 2042 року в обмін на зниження для України цін на російський газ.
12	Травень 2010 –	Ембарго на українську м'ясну продукцію.
13	Липень 2010 –	Переговори щодо створення газового консорціуму між Росією, Україною та ЄС.
14	Січень-лютий 2012 –	Сирна війна.
15	Січень 2013 –	Україна закуповує дешевший газ на ринку ЄС і недобирає російський газ.
16	Лютий 2013 –	Росія виставляє НАК «Нафтогаз» рахунок на 7 млрд. доларів за недобір газу за підсумками минулого року.
17	Червень 2013 –	Росія зриває домовленість щодо серійного виробництва літака АН-70.
18	Липень 2013 –	Заборона імпорту кондитерських виробів.
19	Вересень 2013 –	Припинення дії сертифікатів на імпорт українських вагонів.
20	Вересень 2013 –	Збільшення мит на імпорт української порцеляни.
21	Листопад 2013 –	Антидемпінгове розслідування щодо українських виробників металопрокату.
22	Листопад 2013- лютий 2014 –	Революція Гідності. Зміна політичного курсу.
23	Березень 2014 –	Початок транспортної блокади для української продукції.
24	Березень 2014 –	Анексія Криму.
25	Квітень 2014 –	Призупинення транзиту українського цукру.
26	Травень 2014 –	початок АТО на Донбасі.
27	Червень 2014 –	Ембарго української картоплі.
28	Липень 2014 –	Заборона української молочної продукції.
29	Серпень 2014 –	Заборона на імпорт українського пива та горілки.
30	Січень-лютий 2015 –	Нові газові переговори.
31	Грудень 2015 –	Заборона на імпорт української свинини.
32	1 січня 2016 –	Повне ембарго української с/г продукції.
33	Лютий 2016 –	Заборона транзиту по території РФ українських вантажних автомобілів

Федерацією дії Договору про зону вільної торгівлі по відношенні до України у зв'язку із «виключними обставинами, що зачіпають інтереси та економічну безпеку РФ».

Договір про зону вільної торгівлі в СНД був підписаний в Санкт-Петербурзі 18 жовтня 2011 і вступив в силу для України, Росії і Білорусі з 20 вересня 2012 року. Пізніше до нього приєдналися Казахстан, Киргизстан, Молдова і Вірменія.

З 1 січня 2016 року Росія поширила на Україну заборону ввезення сільськогосподарської продукції, сировини та продовольства, яка була введена раніше по відношенню до країн Європейського Союзу, США, Канади, Австралії і Норвегії.

Реагуючи на контрпродуктивні заходи Російської Федерації, Україна запровадила дзеркальні санкції на імпорт російських товарів. На виконання рішення Кабінету Міністрів України від 30.12.2015р. № 1146, ухваленого Урядом у відповідь на призупинення Росією дії Договору про зону вільної торгівлі від 18 жовтня 2011 року стосовно України, з 2 січня 2016 року до всіх товарів, походженням з Росії, застосовуються пільгові ставки ввізного мита, встановлені Митним тарифом України. При цьому, преференційний режим щодо Росії (вільну торгівлю) скасовано.

З 10 січня 2016 року Україна заборонила ввезення на свою митну територію низки товарів з Російської Федерації. Зазначені заходи терміном до 5 серпня 2016 року запроваджені на виконання Постанови Уряду № 1147 від 30 грудня 2015 року. Під дію санкцій потрапили російське м'ясо і м'ясні продукти, риба, молочні продукти, сири плавлені, кава, чай, зерно, кондитерські вироби, продукти дитячого

харчування, макаронні вироби, пиво, спирт, горілка, цигарки та ряд інших продуктів.

Були також введені обмеження щодо транзиту товарів. 1 січня 2016 року Президент РФ видав Указ, згідно з яким міжнародні транзитні автомобільні та залізничні перевезення вантажів з території України на територію Республіки Казахстан через територію РФ здійснюються тільки з території Білорусі. Російська Федерація повністю зупинила транзит будь-яких товарів українського походження через свою територію незалежно від країни кінцевого призначення. У зв'язку з цим, збільшилися логістичні витрати вітчизняних виробників та затрималася доставка української продукції до кінцевих країн-споживачів, у тому числі до країн Азії.

20 січня 2016 року українській уряд затвердив перелік пунктів пропуску через держкордон України, через які можливе ввезення в режимі транзиту російських товарів, що потрапили під українські санкції. Тепер ввезення заборонених в Україні російських товарів можливе тільки через 10 (з 21) автомобільних і чотири (з 8) залізничних пунктів пропуску на кордоні з Російською Федерацією. Крім того, ввезення російських товарів, що потрапили під українські санкції, дозволене через 8 (з 20) автомобільних та 6 залізничних пунктів пропуску на кордоні з Білоруссю.

24 лютого 2016 року транзит вантажів обома сторонами біло відновлено. Разом з тим, зберігається ризик його припинення через позицію українських активістів, які, на фоні триваючої агресії РФ на Донбасі та окупації Криму, продовжують виступати за повну заборону будь-яких контактів з державою-агресором, якою є Росія.

ЕКОНОМІЧНИЙ БЛОК

Протягом 2014-2015рр. Україна та Росія погрожували одна одній різними торговельними санкціями, ембарго і навіть повним припиненням торгівлі, а з 1 січня 2016 Росія ввела часткове продовольче ембарго та призупинила дію Договору про зону вільної торгівлі з Україною. Даний крок російська сторона пояснює набранням чинності Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, яка почала діяти 1 січня 2016. Це рішення означає, що мито на українські товари буде таким, як і для інших країн членів СОТ. Таким чином, після скасування з 1 січня 2016 року Росією зони вільної торгівлі з Україною, ввізні мита піднялися з 0 до 5-20%, середньозважена ставка - до 7,7%. Крім того, у Росії з'явилася можливість вводити додаткові квоти, заборони та інші нетарифні заходи. Черговим недружнім заходом на початку

2016 року стала заборона транзиту української продукції через території Росії.

В умовах глобалізації більшість країн намагаються максимально лібералізувати свої торговельні відносини, проте Росія вже давно обрала політику протекціонізму. Зокрема, основною причиною введення торговельного ембарго та скасування Росією ЗВТ з Україною було очікування того, що дешеві європейські товари потраплятимуть через Україну на російський ринок унаслідок запровадження ЗВТ з ЄС. Російське міністерство економіки оцінило очікувані збитки від впровадження ЗВТ між Україною та ЄС у розмірі 3.5 млрд. дол. США.

Україна, у свою чергу, запровадила дзеркальні дії, розширивши з січня 2016 року перелік товарів, які підпадають під дію торговельно-

го ембарго, на 70 позицій. Також українською стороною було введено офіційну заборону на транзит російських фур.

Економічні наслідки

Обидві країни протягом 2015 року намагалися вирішити спірні питання у СОТ та в рамках трьохсторонніх консультацій у форматі Україна-ЄС-РФ.

Трьохсторонні консультації результату не дали

Основною мотивацією переговорів, які ініційованих РФ, був захист свого внутрішнього ринку від європейського імпорту. Експертні консультації мали консультаційний характер, російська сторона наводила приклади щодо можливого негативного впливу Угоди про асоціацію на російський ринок, проте в результаті ніяких домовленостей не було досягнуто. Це і не є дивним, оскільки очікуваного напливу дешевого європейського імпорту, швидше за все, не відбудеться - в останні два роки Україна потерпала від глибокої девальвації національної валюти, що вплинуло на купівельну спроможність населення і зробило цей процес практично непомітним. Позови України на Росію до СОТ мали іміджевий характер та поки ні до чого не привели через тривалість розгляду справ.

Разом з тим, динаміка торгівлі між країнами у 2015 році суттєва погіршилася - частка Росії в загальному обсязі зовнішньої торгівлі України у 2007 р. становила 27,12 %, у 2015 - близько 12%.

Зовнішньоторговельна динаміка України та РФ значно погіршилася

У 2015 році експорт до Росії становив 4,8 млрд. дол. США, що на 5 млрд. дол. США або 51% менше ніж в 2014, а імпорт склав 7,5 млрд. США (-41%). В свою чергу у 2014 році експорт до Росії скоротився на 34%, що у вартісному вимірі становило порядку 5.2 млрд. дол. США. Скорочення російського імпорту в 2014 року склало 45%.

Слід розуміти, що загальна цифра падіння торговельного обороту зумовлена не тільки наслідками торговельної війни, але й кризовим станом української економіки, зокрема падінням промислового виробництва та девальвацією гривни.

Аналізуючи торговельну війну з Росією і скорочення товарообігу, необхідно виокремлювати макроекономічні наслідки та наслідки на рівні конкретних підприємств. Враховуючи різке падіння показників торгівлі з Росією протягом 2014-2015 років, останні торговельні обмеження в макроекономічному розрізі не матимуть особливо драматичного впливу на економіку України. На макrorівні українці не особливо відчували наслідки економічної війни, яку вела Росія проти України останнім часом, оскільки вітчизняні поставки на її ринок склали лише 2% від усього аграрного експорту України (загальний обсяг експорту агропромислової продукції до Росії у 2015 році склав 275 млн. дол. США). Таким чином, чим більше Росія використовує засоби торговельної війни, тим менш суттєвий вплив вони справляють на економіку України.

Чим більше Росія використовує засоби торговельної війни, тим менш суттєвий вплив вони справляють на економіку України

Результатом торговельної війни стала зміна структури експорту до Росії, особливо в розрізі агропромислової продукції, по від-

ношенню до якої найчастіше застосовувались недружні заходи. Раніше більше половини доходів від експорту в РФ надходило від поставок молочної продукції, зокрема сирів, кондитерських виробів, жирів, масел, а також напоїв. Зараз же в Росію в основному експортується м'ясо (46%), напої, включаючи алкоголь (13%), і продукти з какао (11%).

В той же час торгові обмеження мають негативний вплив для конкретних компаній, котрі орієнтовані на роботу саме з російським ринком. Від торговельних обмежень, які Росія запровадила з 1 січня 2016 року, найсуттєвіше постраждають експортери м'яса, риби та овочів.

При аналізі можливих наслідків торгової війни в 2016 році необхідно окремо розраховувати можливі втрати від різних недружніх заходів - часткового торгового ембарго, призупинення дії зони вільної торгівлі та обмеження транзиту. Відповідно до розрахунків НБУ, втрати від продовольчого ембарго становитимуть 250 млн. дол. США, від повного скасування ЗВТ - 0,4 млрд. дол. США. Загальне зниження попиту з боку Росії на основні товарні позиції може становити 0.5 млрд. дол. США. У результаті падіння експорту в Росію за результатами 2016 року може становити до 30%. У вартісному вигляді це становитиме порядку 1.3 - 1.5 млрд. дол. США.

Падіння експорту в Росію у 2016 року може становити до 30%

Відтак, за різними оцінками, Україна може втратити від 0,4 до 0,9 відсоткових пунктів ВВП. Ці втрати можуть бути скорочені у випадку знаходження інших ринків збуту продукції.

Заборона транзиту через російську територію може спричинити суттєві збитки для українських експортерів. Небезпека обмеження транзиту через свою територію полягає в загрозі інтересам інших країн, з якими веде торгівлю Україна. Сьогодні поставки української продукції через територію РФ здійснюються в основному в країни Середньої Азії - Казахстан Азербайджан, Киргизстан, Таджикистан, Туркменістан і Узбекистан. Туди поставляється близько 4% від загального аграрного експорту з України, основні товарні позиції - цукор, зерно, кондитерські вироби, м'ясо. Блокування Росією транзиту може звести до мінімуму присутність українських товарів у країнах Центральної Азії, Синьцзян-Уйгурського автономного району Китаю та Монголії.

Відтак, для українських експортерів постає проблема пошуку альтернативних шляхів постачання продукції в зазначені країни. Вітчизняні товари можуть потрапляти в країни Середньої Азії навіть за наявності різноманітних обмежень з боку Москви. В середині січня був запущений так званий новий Шовковий шлях в обхід Росії - експериментальний рейс з Іллічівського морського порту за маршрутом Україна - Грузія - Азербайджан - Казахстан - Китай.

Однак, поки що альтернативний транзитний шлях є суттєво дорожчим від традиційного шляху через територію Росії. Це має негативний вплив на конкурентоспроможність вітчизняної продукції, оскільки здорожчує її через зростання логістичних витрат у 2-3 рази. Також він є більш часозатратним. В цілому потенційні втрати від заборони транзиту можуть сягнути 0.5 млрд. дол. США.

Альтернативний транзитний шлях є суттєво дорожчим від традиційного

Сценарії розвитку торгової війни

Події 2016 року свідчать про те, що обидві країни не готові зупинитися і надалі торговельні відносини можуть продовжуватися за наступними сценаріями:

- 1) **Статус-кво** – найбільш ймовірним варіантом є відсутність або короткочасність активного зовнішньоторговельного протистояння через загальне послаблення обох економік. Яскравим прикладом такого варіанту є швидке вирішення проблем транзиту, що виникли на початку року.
- 2) **Поглиблення торговельної війни** – за умови такого сценарію, окрім харчової продукції, країни можуть ввести обмеження щодо продукції машинобудування, хімічної промисловості та легкої промисловості. За такої ситуації Україна, незважаючи на високий потенціал хімічної промисловості, компенсувати ці втрати власним виробництвом ми не зможемо, тому доведеться імпортувати продукцію з інших ринків за вищою ціною. Це саме стосується продукції машинобудування. А от знайти альтернативу поставкам деяких специфічних комплектуючих для машинобудування, які виробляються тільки в Росії або які ми експортуємо тільки в Росію (що пов'язано зі спадкуванням особливостей виробництв часів СРСР), буде дуже непросто. Такий сценарій можливий тільки за умови загострення військового конфлікту на Сході України.
- 3) **Врегулювання спорів між країнами на рівні СОТ** - на разі очікування, що спори будуть врегульовані на рівні консультацій є малоімовірними, оскільки на практиці в більшості випадків консультації виявляються малоефективними, тому розгляд

справ потребує тривалого часу – загальний строк вирішення спорів у системі СОТ без апеляції становить близько одного року. Звернення у 2015 році з приводу обмежень вагонів може стати першим кроком до серії звернень України до СОТ проти Росії. Іншими товарами можуть стати: кондитерські вироби, птиця, сири, молоко й інша молочна продукція, цукор, алкогольна продукція. Саме стосовно цих товарів раніше були застосовані дискримінаційні заходи Росії.

Альтернативні рішення для України

В цілому, втрата російського ринку є помітною для України. Цю проблему посилює слабкий пошук альтернативних ринків збуту та проблеми з виходом на європейський ринок. Незначними також були зусилля щодо виходу на ринки Африки та Азії.

Український експортер потребує альтернативні ринки

У 2015 році, на жаль, українські експортери не повною мірою використали преференційний режим для торгівлі з ЄС. Основною причиною відсутності зростання експорту в умовах застосування преференційного режиму є загальна економічна криза, зокрема, спад промислової продукції та замалий термін для значних змін. Більшість виробників, які експортували до Європи, вже давно перейшли на європейські стандарти щодо якості та технічних характеристик продукції та послуг, оскільки тільки так можна зберігати конкурентні позиції, а нові виробники ще не встигли пристосуватися до європейських умов.

Отримання значного позитивного ефекту від застосування преференційного режиму можливе тільки після законодавчих та інституційних змін в Україні, які є вимогою Угоди про асоціацію, особливо щодо стандартизації продукції, а також проведення широкої інформаційної роботи серед представників бізнесу, у першу чергу, малого та середнього, щодо переваг та основних вимог до експортування до ЄС.

Разом з тим, **найбільшою проблемою, яка негативно позначається на усьому спектрі питань внутрішньої та зовнішньої політики України, є відсутність в українському уряді чіткої стратегії розвитку відносин з Російською Федерацією з визначеними кінцевими цілями.**

Навіть після збройної агресії РФ проти України, окупації Криму та конфлікту на Донбасі українська влада не може визнати Росію ані агресором, ані спонсором тероризму. Саме відсутність чіткої стратегії відносин з Москвою стала однією з причин не-

щодавньої дестабілізації внутрішньої політичної ситуації в окремих регіонах України, зокрема, через транспортну, продуктову та енергетичну блокаду Криму та блокування українськими активістами транзиту вантажів до/ з Росії.

ВІДМОВА ВІД ЕНЕРГОРЕСУРСІВ РФ: НАСКІЛЬКИ ЦЕ Є РЕАЛЬНІСТЮ

Завдяки енергоресурсам Російська Федерація все ще зберігає можливість впливати на здатність української влади ефективно реалізовувати свої економічні та політичні пріоритети.

Найбільш відчутними для неї стали газові блокади 2005-2006рр., 2008-2009рр. і 2013-2014рр. з боку РФ, які засвідчили антагонізм національних інтересів обох сторін і небажання Газпрому зменшувати прибутковість свого бізнесу в Україні.

Протягом останніх двох років загострення газової риторики призвело до ряду судових позовів в Стокгольмському арбітражі, що остаточно поставило під сумнів життєздатність діючого переговорного формату. Тому істотна зміна договірних відносин залишається гострою потребою для налагодження взаємовигідного співробітництва на конкурентних засадах.

Двосторонні газові відносини протягом 2014-2015 років стали, поряд з агресією на Сході країни та анексією Криму, **ключовим пунктом порядку денного уряду**.

Дискримінаційна цінова політика Газпрому змусила Україну шукати виходи на ринок газу ЄС

Відповідно до умов укладеного 19 січня 2009 року Контракту (№КП) між Публічним акціонерним товариством «Газпром» (далі – Газпром) та НАК «Нафтогаз України» (далі Нафтогаз), Україна має право отримувати російський газ до кінця 2019 року, але тенденція до скорочення поставок дедалі посилюється.

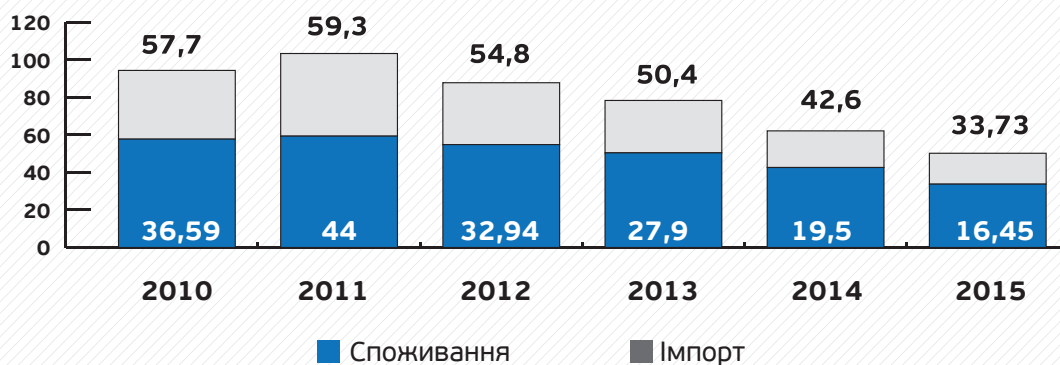
Дискримінаційна цінова політика Газпрому змусила Україну шукати виходи на ринок газу ЄС для заміщення російського імпорту. В результаті, нарощування експорту газу із Словаччини в 2015 році до майже 10 млрд куб. м. дозволило з листопада минулого року не закуповувати газ у Газпрому.

Обопільні звинувачення у невиконанні договірних зобов'язань призвели до подання Нафтогазом і Газпромом у 2014 році позовів до Стокгольмського арбітражного суду щодо невиконання контракту купівлі-продажу газу.

Україна продовжує покладатися на кредитні ресурси для забезпечення імпорту газу

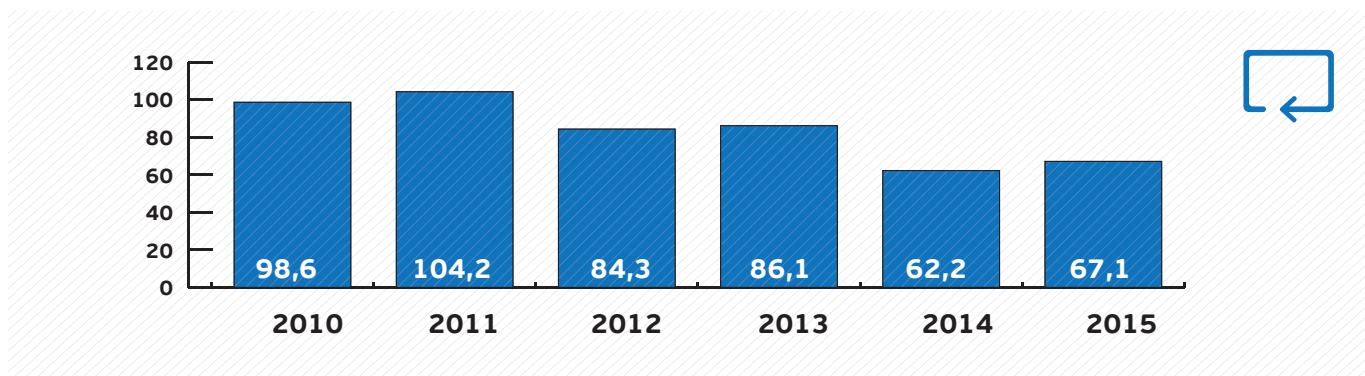
Незважаючи на принципову позицію Нафтогазу, **спроможність України обходитися без російського газу може виявитися тимчасовою**. Україна продовжує покладатися на кредитні ресурси, не створюючи належних умов для нарощування власного видобутку газу. Запланована сума кредитів від ЄБРР, Світового банку та Міжнародної фінансової корпорації на ці цілі складає 1 млрд дол. США. Їх отриманню має сприяти і ухвалення Верхов-

Споживання та імпорт природного газу Україною, млрд куб. м.

ГТС України залишається чутливою до партнерства з РФ

Транспортування природного газу територією України, млрд куб. м.

ною Радою 26 січня 2016 року законопроекту №3388 щодо стабілізаційного (резервного) енергетичного фонду (відповідні гарантійні зобов'язання належатимуть до гарантованого державного боргу). Видобуток власного газу в 2015 році склав 19,9 млрд дол. США, що на 1% менше ніж у 2014 році².

Крім того, якщо звертати увагу на падіння промисловості, як основного потенційного споживача газу, на майже 13% у 2015 році і майже 10% у 2014 році, то слід враховувати, що у разі відновлення виробництва **потреби в імпорті газу будуть збільшуватися.**

Імпорт газу не є єдиною двосторонньою проблемою, яка має розглядатися у міжнародному арбітражі. У 2014 році Нафтогаз також звернувся до Торговельної палати Стокгольму з проханням про арбітраж до Газпрому щоб задовільнити вимоги за транзитним Контрактом від 19.01.2009 № ТКГУ.

Крім того, на сьогодні в Антимонопольному комітеті України розглянуто справу за ознаками порушення Газпромом законодавства про захист економічної конкуренції, підставою для якої стало подання Уряду. За результатами Комітет прийняв рішення, яким визнав, що Газпром у період 2009 – 11 місяців 2015 року, як покупець, займає монопольне

(домінуюче) становище на загальнодержавному ринку послуги з транзиту природного газу магістральними трубопроводами територією України.

За вчинене порушення Газпром накладено штраф у розмірі 85 965 927 000 гривень. Крім того, рішенням Комітету Газпром зобов'язано припинити таке порушення. 12 лютого 2016 року Комітетом рішення було направлено сторонам у справі - Газпрому, як відповідачу, Нафтогазу, як третій сторони.

Збереження транзитного потенціалу української ГТС є одним із ключових стратегічних пріоритетів. Однак, обсяги транзиту в останні роки є значно нижчими за пропускну спроможність ГТС – 178 млрд куб. м./рік (на виході), що створює суттєві ризики навіть для забезпечення собівартості транзиту.

Черговим викликом для України стали **проекти РФ з будівництва нових газопроводів** в обхід її території. Газпром вже реалізував проект «Північний потік», який передбачає транспортування газу з РФ до Німеччини по акваторії Балтійського моря в обсязі до 55 млрд куб. м./на рік. Наразі готується до реалізації «Північний потік – 2», який є аналогічним за маршрутом і технічними характеристиками першому проекту. Обговорюється ряд інших проектів. Така поведінка РФ

² За матеріалами консалтингової компанії «Ньюфолк»

пояснюється рішенням Газпрому про відмову від поновлення транзитного контракту з Україною після закінчення його дії у 2019 році.

В умовах нестабільності в Україні подальше протистояння сторін загрожує загостренням економічної кризи в країні. Цьому можуть сприяти і рішення Стокгольмського арбітражу на користь РФ. На сьогодні сума позовів Нафтогазу і Газпрому наближається до 30 млрд дол. США – 25,7³ млрд дол. США і 29,2⁴ млрд дол. США, відповідно. З іншого боку, питання фінансових зобов'язань Нафтогазу негативно впливатиме на темпи його реорганізації та відокремлення видів діяльності.

Модернізація двосторонньої договірної бази повинна стати ключовим пріоритетом

3 Фінансова звітність Нафтогазу за 9 місяців 2015 року

4 Звіт Газпрому за 2 квартал 2015 року

Однак, для мінімізації негативних наслідків має відбутися лібералізація ринку, а ціни на енергоресурси мають формуватися на конкурентній основі з урахуванням інтересів кінцевих споживачів. Це сприятиме створенню належних умов для збільшення власного видобутку та розширення співробітництва з іноземними інвесторами. Кінцевою метою має стати встановлення взаємовигідних договірних відносин у газовій сфері з РФ, роль якої залишається потенційно важливою.

Міцні виробничі зв'язки встановлені за часів колишнього СРСР даються взнаки і в ядерній сфері, а також в електроенергетиці. Курс на відмову від російських товарів і послуг зумовив посилення Україною політики диверсифікації їх постачальників.

Після відмови України від послуг РФ з будови двох енергоблоків ХАЕС і скорочення поставок російського ядерного палива розширено співробітництво з компанією «Westinghouse». В рамках програми дивер-

сифікації ядерного палива на АЕС України у лютому 2016 року на Запорізьку АЕС була поставлена перша партія ядерного палива цієї компанії. Раніше така модернізація була проведена на блоці №3 ЮУАЕС, в активній зоні якого з 2005 року експлуатуються паливні збірки двох виробників - «ТВЕЛ» і Westinghouse. Наскільки Україна виявиться спроможною модернізувати ядерний цикл без російської складової буде залежати від спроможності використати сучасні технології та оптимізувати частку виробництва ядерної електроенергії в енергобалансі країни.

Імпорт електроенергії з РФ не є критичним

Що ж стосується електроенергії, то у 2015 році Україна імпортувала російську електроенергію в обсязі понад 2 млрд кВт-год (178 млн кВт-год у 2014 р.) на суму понад 84 млн дол. США за річним контрактом між «Укрінтеренерго» та «Інтер РАО». Виконанню двосторонніх домовленостей про постачан-

ня електроенергії з України в Крим, зашкодили підтримки опор ЛЕП у Херсонській області у листопаді 2015 року. Обидва контракти припинили дію 1 січня 2016 року.

Враховуючи, що електростанції ОЕС України мають потенціал в нарощуванні виробництва і його обсяги перевищують власне споживання, **імпорт електроенергії з РФ не можна вважати критичним**. Так, у 2015 році виробництво склало 157,3 млрд кВт-год і споживання 118,2 млрд кВт-год⁵ (181,9 млрд кВт-год. і 134,7 млрд кВт-год., відповідно, у 2014 р.). Водночас, слід враховувати, що **основна частина енергосистеми України працює паралельно з енергосистемами Росії, Білорусі та Молдови, що важливо з точки зору стабільності її роботи.**

Враховуючи зазначене, очевидним є той факт, що на сьогодні пріоритетом розвитку української енергетики **має стати оптимальне використання національних енергоресурсів та створення сприятливих умов для збільшення їх видобутку.**

⁵ За матеріалами Вищої ради енергоаудиторів та енергоменеджерів України

ВИКОРИСТАННЯ МЕХАНІЗМІВ СОТ

Для вирішення торгівельних суперечок з Росією є три варіанти:

1. Дипломатичні переговори, які, скоріше за все, не принесуть жодного результату.
2. Застосування механізмів в рамках дії Договору про зону вільної торгівлі країн СНД. Але цей варіант мало ефективний через процесуальні недоліки, які не дозволять навіть винести суперечку на розгляд.
3. Застосування можливостей вирішення торговельних суперечок в рамках СОТ, скориставшись відповідною домовленістю про правила і процедури врегулювання спорів. Необхідно довести, що дії Росії є неправомірними. Україна в рамках роботи органів СОТ, таких як Рада з торгівлі, Комітет із санітарних та фіто санітарних заходів, Комітет з технічних бар'єрів, висловлювала занепокоєння фактами порушення Росією своїх зобов'язань.

Україна тривалий час зволікала зі зверненнями до СОТ щодо розгляду порушень, здійснених Російською Федерацією. З часу приєднання до СОТ було ініційовано тільки три спори (Молдова, Грузія та Вірменія).

Наприкінці жовтня 2015 року Україна подала позов до СОТ проти Росії про торгові обмеження щодо вагонів і стрілочних переводів вітчизняного виробництва. Позов став першим в загальному пакеті претензій, які готує Україна. Суть позову України полягає в тому, що експорт українських вагонів і стрілочних переводів через торговельні обмеження, введені Росією, скоротився з 1,7 млрд. дол. США в 2013 році до 51 млн. дол. США протягом 7 місяців 2015 року.

Раніше Україна внесла на розгляд Комітету СОТ по технічних бар'єрах пропозицію проаналізувати введену Росією заборону на ввезення кондитерських виробів, молочної та сокової продукції, включаючи дитяче харчування, пиво українського походження, а також запровадження Росією обмеження міжнародного транзиту вантажів з території України.

Метою публікації є оцінка основних зовнішньополітичних кроків України, аналіз представлення України у контексті глобальних процесів у регіоні та світі, а також огляд основних світових подій, що можуть мати вплив на подальший розвиток України та країн регіону. Окрема увага приділяється оцінці процесу європейської інтеграції України, зокрема питанням імплементації Угоди про асоціацію між Україною та ЄС.

© 2016 Міжнародний центр перспективних досліджень (МЦПД)

У разі цитування обов'язкове посилання на МЦПД

Колектив експертів МЦПД:

Василь Філіпчук

Ангела Бочі

Сергій Кіщенко

Анатолій Октисюк

Вадим Перебийніс

Василь Поворозник

Владислав Яснюк

